

Pamiatka obetí holokaustu

Príručka pre učiteľov, ako pripraviť školské podujatia k Medzinárodnému dňu pamiatky obetí holokaustu a iným udalostiam pripomínajúcim holokaust

Dominika Majuk

„Preživší holokaust tu nebudú navždy, ale odkaz o ich prežití musí žiť ďalej. Ich príbehy musíme zachovať vo forme pamätníkov..., vzdelávania..., ale predovšetkým veľkou snahou zabrániť genocíde a iným závažným zločinom.“¹

Ban Ki-moon, generálny tajomník OSN, 27. januára 2010

¹ <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2010-01-27/message-international-day-memory-victims-holocaust> (dostupné 6. decembra 2022).

Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov prijalo 1. novembra 2005 Rezolúciu 60/7 s názvom Pamiatka obetí holokaustu.² Tento dokument potvrdzuje uznanie holokaustu ako historickej udalosti a zaväzuje všetky členské štáty OSN, aby zachovávali a ďalej odovzdávali pamiatku holokaustu európskych Židov počas 2. svetovej vojny. Každoročný Deň pamiatky obetí holokaustu bol stanovený na 27. januára, deň, keď bol v roku 1945 tábor Auschwitz-Birkenau (Osvienčim-Brezinka) oslobodený Červenou armádou.

Ak by historická udalosť holokaustu bola sama osebe dostatočným varovaním, potom by Marian Turski, bývalý väzeň v Osvienčime, nepovedal v roku 2020 v Deň pamiatky obetí holokaustu tieto slová:

„Jedenáste prikázanie: Nebuďte ľahostajní! Inak sa niekedy vám všetkým a vašim potomkom zrazu z ničoho nič objaví nejaký taký Osvienčim.“³

Šesťdesiat, sedemdesiat a osemdesiat rokov po týchto udalostiach v dnešnom svete plnom ozbrojených konfliktov a prenasledovania mladým ľuďom (a aj starším) treba pripomínať, že rasizmus, antisemitizmus a netolerancia na základe etnického pôvodu alebo náboženskej viery vždy povedú k zločinom.

Študenti by mali o tom počuť na rôznych stupňoch vzdelávania, v škole a počas mimoškolských aktivít, návštev pamätných miest bývalých nacistických koncentračných a vyhladzovacích táborov, miest masových popráv vo svojom okolí alebo prechádzkou miestom, kde sa nachádzalo geto. Je dôležité, aby sa mladí ľudia o tejto problematike učili v rôznom veku, aby zakaždým vedeli klásť rôzne otázky, zakaždým objavovali viac o príčinách a následkoch, obetiach, páchateloch, miestach, svedkoch a ich pamäti.

Práca s pamäťou

Použitím našich vedomostí o dejinách holokaustu je možné stimulovať aktívnu pamiatku obetí. Americká filmárka a umelkyňa Juliette Sutherland⁴ prirovnala prácu s pamäťou holokaustu k budovaniu mosta, ktorý sa vypína nad roklinou:

„Tá medzera tam vždy bude, ale preto je ten most istým spôsobom ešte krajší.“⁵

Táto dojemná metafora nám ukazuje, ako môže byť vzdelávanie účinným nástrojom pri vývoji nášho pochopenia ťažkých období dejín, spájani rôznych uhlov pohľadu

² <https://news.un.org/en/story/2005/11/158642> (dostupné 6. decembra 2022).

³ <https://www.auschwitz.info/en/commemoration/commemoration-2020-75th-anniversary-of-the-liberation/2020-01-27-marian-turski-the-eleventh-commandment.html> (dostupné 6. decembra 2022).

⁴ <https://www.juliettesutherland.com/> (dostupné 7. decembra 2022).

⁵ Webdoc: *Voices 4 Dialogue: Polish, Jewish, German Experiences*, Grodzka Gate – NN Theatre Centre, Lublin 2021: <https://teatrnn.pl/dialogue/web-documentary/> (dostupné 7. decembra 2022).

a naratívov o holokauste a udržiavaní pamäti o tragických osudoch obetí 2. svetovej vojny. Táto práca si však vyžaduje bdelosť, citlivosť a odvahu.

Úryvok z filmu Memento. Pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatky obetí holokaustu pripravila Európska sieť Pamäť a solidarita (European Network Remembrance and Solidarity) a Dom Konferencie vo Wannsee (Haus der Wannsee-Konferenz) krátky animovaný film s názvom Memento.

Polminútový film založený na kresbách robených uhlíkom pripomína jednu z najtragickejších udalostí v ľudských dejinách. Ako hovorí jeho režisér Zoltán Szilágyi Varga: „[pri pokuse uchopiť holokaust] stojíme pred pokrivenou ľudskou prirodzenosťou bez akejkoľvek odpovede, a to napriek výskumu, o ktorom vieme, spočítaným obetiam či presnému opisu udalostí.“ Film privoláva symboliku, ktorú Európania ľahko spoznajú: železničné vozne pre dobytok, koľajnice, kúsky papiera a opustené byty, ale ukazuje to z detského pohľadu, a tým kladie otázku, či je možné túto tragédiu pochopiť, a zdôrazňuje potrebu udržiavať pamiatku týchto čias. Zdroj: <https://enrs.eu/january27>

Devätnásty apríl je ďalším dôvodom pripravovať so študentmi aktivity na pamiatku prenasledovaných Židov. Deň pamiatky obetí holokaustu a prevencie zločinov proti ľudskosti sa na poľských školách pripomína na výročie vypuknutia povstania vo varšavskom gete v roku 1943. Tento dátum oživuje nielen tragédiu obetí, ale aj hrdinstvo a rozhodnosť tých, ktorí sa odvážili vzdorovať zlu a bojovať za svoju dôstojnosť.

Tragický osud varšavského geta sa stal jedným zo symbolov holokaustu aj integrálnou súčasťou histórie samotnej Varšavy, čo navždy zanechalo stopu na jej identite. Getá existovali na mnohých miestach na území Poľska a Európy, ktoré okupovala Tretia ríša, a ich úloha pri vyhladzovaní Židov je tiež súčasťou histórie týchto miest. Vo Varšave si túto skutočnosť pripomínajú kampaňou spoločenského vzdelávania Narcis⁶, ktorú od roku 2013 každoročne organizuje POLIN Múzeum histórie poľských Židov.

Školské vzdelávacie a spomienkové aktivity môžu obsahovať doplnkové prvky, ktoré motivujú študentov k tomu, aby si prehľadali svoje vedomosti o histórii, dokázali sa vyrovnáť so silnými emóciami, ktoré sa s tematikou holokaustu spájajú, a inšpirovalo ich to, aby vo svojom osobnom rozvoji zapájali pamäť. Prechádzaním takéhoto „mosta“ môžu mladí ľudia nahliadnuť do priepasti holokaustu z bezpečnej vzdialenosti.

O občianskej náuke

Holokaust je príkladom zločinov proti ľudskosti, ako taký vyžaduje reflexiu o jeho príčinách, priebehu a následkoch. Politicky motivovaný antisemitizmus a rasizmus viedli k zakotveniu spoločensky prijateľných postojov netolerancie a diskriminácie voči vybraným menšinám, čo napokon vyústilo do násilia a kriminálneho správania. Tento model môžeme presne analyzovať prostredníctvom histórie 2. svetovej vojny, ako aj mnohých súčasných konfliktov.⁷ Aby sme plne uchopili tému vzdelávania zameraného „proti zločinom proti ľudskosti“, je potrebné so študentmi prebrať nižšie uvedené otázky v kontexte ľudských práv a občianskej náuky:

- Prečo sú antisemitizmus, rasizmus a xenofóbia stále populárne ako nástroje populistických politikov, keď vieme, kam to môže viesť?
- Ako môže propaganda a mediálna manipulácia viesť k zakotveniu autoritárskej moci v demokracii?
- Prečo sú ľudia stále pripravení voliť tých, ktorí používaním existujúcich stereotypov a predsudkov sľubujú, že sa zbavia určitých menšín?

Občianska náuka by mala študentom umožniť, aby vedome rozoznali dôležitosť demokratických hodnôt, ale aj hrozieb, ktorým sú v modernom svete vystavení. Akcie

⁶ Devätnásteho apríla 2022 vyšlo do ulíc Varšavy vyše tisíc dobrovoľníkov, ktorí chodcom rozdávali papierové narcisy – symbol pamiatky hrdinov povstania v gete. Rozdali ich 368 000 kusov, čo je počet Židov, ktorí žili vo Varšave pred vypuknutím 2. svetovej vojny. Jedným z preživších bol Marek Edelman, posledný veliteľ Židovskej bojovej organizácie (ŻBO). Na výročie povstania 19. apríla položil kyticu žltých kvetov k Pamätníku hrdinom geta vo Varšave vo štvrti Muranów. Takto sa narcis stal symbolom úcty a pamiatky povstania. <https://polin.pl/en/2021-daffodils-social-educational-campaign> (dostupné 7. decembra 2022).

⁷ V roku 2022 sa uskutočnil projekt „Listy Heniovi“ počas prebiehajúcej vojny na Ukrajine, kde sa denne páchali akty násilia, zjavne zločiny proti ľudskosti. Ukrajincov v meste Lublin pozvali, aby sa k projektu pridali. Účastníci mohli napísať list aj ukrajinským deťom a vložiť ho do na to určenej poštovej schránky. <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/listy-do-henia-dzien-pamieci-o-holokaucie-i-przeciwdzialaniu-zbrodniom-przeciwko-ludzkosci-19-04-2022/> (dostupné 7. decembra 2022).

na pamiatku obetí holokaustu tak kombinujú vzdelávanie o holokauste s občianskou náukou.

Čo robiť, aby sme nezabudli?

Ako vyučovať tak, aby sme si pripomínali obeť holokaustu? Tomasz Pietrasiewicz, zakladateľ a riaditeľ Divadelného centra Grodzka Gate – NN, hovorí:

„Roky utekajú a my sa sami seba pýtame, ako si toto všetko máme pripomínať. Aké aktivity môžeme kvôli pamiatke mladým ľuďom ponúknuť, aby bolo stretnutie s týmito dramatickými udalosťami pre nich čo najdôležitejším a najhlbším zážitkom?“⁸

Centrum pracuje už vyše 30 rokov na tom, aby udržiavalo pamiatku na židovskú minulosť mesta, realizuje množstvo umeleckých, dokumentárnych a vzdelávacích aktivít a stále hľadá svoj jazyk, ako vyrozprávať príbeh židovského dedičstva. Nasledujúca príručka je zhrnutím mnohoročnej práce v oblasti pamäti zameranej na obeť holokaustu.

⁸ Pietrasiewicz, Tomasz, *Kręgi pamięci*, Grodzka Gate – NN Theatre Centre, Lublin 2008, s. 57.
https://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/publication/edition/24200?id=24200&from=&dirids=1&ver_id=59775&lp=4&QI=IAC0737CCEC7BE61684692554BD188E0B-232 (dostupné 7. decembra 2022).

Každoročný pamätný pochod „Lublin: Pamäť na holokaust“ ide po stopách, ktoré sú spojené s vyhladením predvojnovnej židovskej komunity v meste Lublin.

Foto: Grodzka Gate – NN Theatre Centre

I. Osobná história

Naratív o obetiach holokaustu, ktorý sa študenti dozvedia zo školských učebníc, sa obyčajne obmedzuje iba na počet obetí. Rozsah tohto zločinu je nepochybne dôležitý, veď vysvetľuje osobitosť mechanizmu holokaustu a zdôrazňuje spoločenský zlom, ktorý spôsobil. Ak však týmto pri naratíve o holokauste skončíme, obeť tak dehumanizujeme. Preto je dôležité pozrieť sa poza tieto čísla a vidieť židovské tváre a životopisy obetí. Podujatia spojené s osudom obetí holokaustu je najlepšie postaviť na základe špecifického príbehu, ktorý nám súčasne umožňuje označiť široký historický kontext, do ktorého patria kresťansko-židovské vzťahy.

„Projekt Listy Heniovi.“ Foto: Grodzka Gate – NN Theatre Centre

Súčasťou projektu „**Listy Heniovi**“ je množstvo aktivít, ktoré sa konajú s cieľom ukázať obyvateľom mesta, najmä študentom na lublinských školách, aký mal holokaust vplyv na miestnych Židov, použijúc napríklad osud jedného malého chlapca, ktorý sa volal Henio Żytomirski. Žiaci sa zúčastňujú na vzdelávacích workshopoch, aby sa dozvedeli jeho príbeh v kontexte denného života v poľsko-židovskom meste Lublin. Na záver workshopu napíšu mladí ľudia Heniovi listy. Tieto listy hodia do poštovej schránky Divadla NN, ktorú 19. apríla umiestnia na dome na ulici Krakowskie Przedmieście 64, teda na mieste, kde v roku 1939 Henia poslednýkrát odfotografovali. Potom ako účastníci vhadia svoje listy do schránky, idú sa prejsť mestom po Heniových stopách.

Henio Żytomirski sa narodil v Lubline v roku 1933. Žil so svojimi rodičmi Szmuelom a Sarou Żytomirskými v dome na Szewskej ulici 3. Heniov osud počas vojny podrobne nepoznáme. Heniova rodina sa však nepochybne po zriadení geta v štvrti Podzamcze presťahovala zo Szewskej 3 do budovy na Kowalskej ulici 11. Odtiaľ zobrali Henia spolu s otcom do geta v časti Majdan Tatarski. Potom ich premiestnili do koncentračného tábora Majdanek. A tam sa príbeh Henia končí.

Zdroj: <https://teatrnn.pl/lexicon/articles/henio-zytomirski-a-story-of-one-life/>

Ak má individuálny príbeh slúžiť ako symbolická pripomienka holokaustu za celú židovskú komunitu, musíme ju prezentovať z pohľadu židovských obetí, dokonca aj keď ich príbehy porozprávali ich susedia. Študenti by sa mali pokúsiť vidieť, čo sa stalo pred 80 rokmi, očami prenasledovaných Židov. Ten pohľad sa niekedy prehliada a často sa vníma ako „cudzí“, „nám nepatriaci“ a stratí sa v anonymnom zovšeobecňovaní. Niekedy ho zakryjú príbehy, ktoré zdôrazňujú zásluhy predstaviteľov rôznych národov pri záchrane Židov, čo môže škodlivo prekrúcať dejiny jedného alebo druhého národa. Je náročné uprednostniť židovský pohľad, keď je tam pokušenie porovnávať neprávosti napríklad Poliakov a Židov. Slovom dcéry preživšieho holokaustu Leory Tec⁹:

„Keď vidím vaše utrpenie, keď vidím vašu traumy, tak to nie je zrada mojich ľudí. Je to uznanie našej spoločnej ľudskosti. Nemáme to porovnávať. Žiaľ, okolo každého z nás je utrpenia dost.“¹⁰

Leora Tec, zakladateľka a riaditeľka Mosta do Poľska, pripravuje študijné cesty pre malé skupiny do Poľska, ktoré skúmajú tisícročnú históriu židovského života v Poľsku a ako si nežidovské obyvateľstvo dnes túto históriu pripomína. Foto: Grodzka Gate–NN Theatre Centre

⁹ <https://bridgetopoland.com/about-leora> (dostupné 7. decembra 2022).

¹⁰ Webdoc: *Voices 4 Dialogue: Polish, Jewish, German Experiences*, Grodzka Gate – NN Theatre Centre, Lublin 2021. <https://teatrnn.pl/dialogue/web-documentary/> (dostupné 7. decembra 2022).

II. Svedectvá

Sila príbehu je predovšetkým v autenticite, ktorú priame výpovede svedkov dejín obsahujú. Svedectvá o holokauste pochádzajú nielen od Židov, ktorí holokaust prežili, ale aj od svedkov a pozorovateľov. Holokaust sa nekonal v nejakom spoločenskom vákuu a jeho svedkovia mali voči obetiam rôzny postoj. Preto ak sa dostaneme k záznamu nezúčastnených ľudí, treba pozorne čítať zámer, ktorý je ukrytý v ich naratíve.

Dnes je takmer nemožné robiť rozhovor s človekom, ktorý sa môže so študentmi podeliť o svoje vlastné zážitky z 2. svetovej vojny.¹¹ Na to, aby sme mohli takéto zážitky sprostredkovať, vznikli archívy, ktoré zbierajú svedectvá ľudí, ktorí boli účastníkmi týchto udalostí.

Spomienky vyrozprávané v prvej osobe, ktoré sú neuveriteľne bohaté na detaily a vyjadrujú osobné pocity, sú jedinečným zdrojom vedomostí o tejto dobe, ako aj výnimočnými učebnými materiálmi. Prezentácia nahrávky nie je náhradou stretnutia so živým človekom,¹² ale študentom umožní počuť tón jeho alebo jej hlasu, uvidieť tvár osoby, ktorá zažila traumy vojny, a naučiť sa niečo o dejinách priamo od človeka, ktorý tým prešiel.

Vybrané inštitúcie, ktoré vytvárajú archívy výpovedí svedkov holokaustu

- Ústav pamäti národa - [Odkaz na webovú stránku](#)
- The USC Shoah Foundation - [Link to the webpage](#)
- United States Holocaust Memorial Museum – [Link to the webpage](#)
- Yad Vashem – [Link to the webpage](#)
- Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies – [Link to the webpage](#)
- Centropa – [Link to the webpage](#)

Niekedy sú svedectvá veľmi stručné a nie je možné nájsť podrobnejšie informácie. Zostáva nám potom odkaz, ktorý je nepresný a občas aj protirečivý. Práca s takýmto fragmentovaným príbehom vyžaduje nájsť tú správnu formu vyjadrovania,¹³ ale zároveň nám umožní reflektovať pominuteľnosť a obmedzenia pamäti a jej platnosť pre nás v súčasnosti. Silu takýchto príbehov možno ukázať citlivým prejavom

¹¹ IHRA: 'Teaching About the Holocaust Without Survivors'. <https://www.holocaustremembrance.com/resources/educational-materials/teaching-about-holocaust-without-survivors> (dostupné 7. decembra 2022).

¹² Projekt Dimenzie vo svedectvách (Dimensions in Testimony) Nadácie USC Shoah Foundation je priekopníckym projektom, ktorý kombinuje moderné filmové techniky, špeciálne detekčné technológie a spracovanie prirodzeného jazyka novej generácie s cieľom vytvárať interaktívne biografie. Umožňuje to viesť rozhovory v reálnom čase s preživšími holokaustu a inými svedkami genocídy, ktorých svedectvá boli predtým zaznamenané použitím moderných technológií. Viac na: <https://sfi.usc.edu/dit>

¹³ Príklady aktivít: Publikácia: *Opowieści zasłyszane*, Grodzka Gate - NN Theatre Centre, Lublin 2013 <https://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/publication/51767/edition/48579>; *Lublin. 43 thousand* project: <https://teatrnn.pl/43thousands/pl/>

empatie voči často bezmenným protagonistom, akým je chlapec, ktorý zošedivel, idúc na popravu, zhrozené tváre za oknami uháňajúcich železničných vozňov alebo ženy, ktorá narýchlo odchádzajúc z domu priniesla susedovi vankúš, aby sa oň postaral, a sľubovala, že sa poň vráti. Takéto príbehy zachytávajú podstatu holokaustu, pretože ukazujú stratené obeť, ktorých identitu nebude nikdy možné úplne určiť.

Úryvok z rozhovoru s Elżbietou Ficowskou je prístupný [na webovej stránke Európskej siete Pamäť a solidarita](#).

Príbeh Elżbiety Ficowskej

Henia Koppel porodila vo varšavskom gete dievčatko. Aby svoje dieťa zachránila, poslala ho vďaka kontaktom v ilegálnom odboji na druhú, árijskú stranu, aj keď nemala žiadnu záruku, že dievčatko tam prežije. Šesťmesačnému bábätku dali tabletku na spanie a odniesli ho v drevenej krabici, ktorú schovali medzi tehľami. V krabici bola aj strieborná lyžička, na ktorej bolo jeho meno a dátum narodenia: „Elżunia, 5. januára 1942“. Henia zahynula 3. novembra 1943 v tábore Poniatowa. Elżuninho otca Jossela zastrelili počas likvidácie geta. Prevoz dieťaťa z geta zorganizovala Stanisława Bussoldowá, 56-ročná pôrodná asistentka a členka odboja, ktorá pomáhala Židom mimo geta a tiež židovským ženám pri pôrodoch v úkrytoch. Jej byt slúžil židovským deťom ako dočasné útočisko. Aj keď to tak neplánovala, pani Bussoldowá si dievčatko zobrala do stálej starostlivosti. Dievčatko prežilo detstvo počas okupácie v bezpečí a relatívnom blahobyte, ďaleko od hrôz holokaustu. Počas vojny Elżbietu ukrývali pred Nemcami a po vojne, naopak, pred židovskými organizáciami, ktoré hľadali preživšie židovské deti. To, že je Židovka, zistila, až keď mala 17 rokov. Stanisławe Bussoldowej bolo udelené vyznamenanie Spravodlivý medzi národmi.

Pamätné knihy (Memorial Books)¹⁴, ktoré po vojne napísali preživší, slúžia ako kroniky ich bývalých mestečiek (štetl). Tieto publikácie uchovávajú obrazy židovského života v predvojnových mestách, zbierajú útržky svedectva o holokauste a opisujú povojnové osudy tých málo ľudí, ktorí prežili. Objavuje sa stále viac a viac prekladov takýchto pamätných kníh do poľštiny, a to aj na základe iniciatív miestnych komunít.¹⁵

Nie všetci svedkovia boli pripravení podeliť sa o svoj príbeh verejne. Ich odkaz však prežil v pamäti ich rodiny. Jedinečnú príležitosť dozvedieť sa o týchto dojímavých príbehoch nám poskytujú kontakty s potomkami Židov, ktorí žili napríklad v Poľsku (Druhej Poľskej republike) pred 2. svetovou vojnou.¹⁶ Okrem rodinnej histórie, ktorú často dopĺňajú fotografie a dokumenty, je tam aj príležitosť prísť do kontaktu s osobitým človekom, ktorý je nositeľom tejto histórie. Dnešné technológie umožňujú organizovať takéto stretnutia.¹⁷ Takíto ľudia sú ochotní podeliť sa nielen o osud svojej rodiny, ale aj o skúsenosti druhej a tretej generácie preživších holokaust. Takýto pohľad je často niečím novým a pre študentov zaujímavým. Pomáha to napríklad stretnúť sa s otázkou polemiky okolo vnímania svedkov a pozorovateľov holokaustu v rodinách preživších. Je to psychologicky zložitý fenomén a týka sa rôznych zážitkov a rôzneho vnímania individuálnych situácií počas 2. svetovej vojny a holokaustu.

III. Časové hľadisko

Pri práci so študentmi o určitom vojnovom príbehu je podstatné vrátiť sa späť do predvojnového obdobia a načrtnúť povojnovú situáciu. Takýto pohľad osadený do časového rámca umožní mladým ľuďom pozeráť sa na určité udalosti ako na isté historické procesy, analyzovať ich komplexné príčiny a dlhodobé následky.

Hrdinami dejín nie sú „iba obeť“ holokaustu. Ich životy pred vypuknutím vojny poznačili ich ambície, sny a zlyhania. Boli súčasťou miestnej komunity a fungovali v rámci, ktorý definovala komunita. Ich osud ovplyvnil celú komunitu, ktorá musela svoju identitu po vojne nanovo zdefinovať. Ak pamäť na svojich židovských obyvateľov

¹⁴ YIVO Institute for Jewish Research: Library of Yizkor (Memorial) Books: <https://www.yivo.org/Yizkor>; Excerpts of translations: <https://www.jewishgen.org/yizkor/Translations/> (dostupné 7. decembra 2022).

¹⁵ *Tam był kiedyś mój dom... Księgi pamięci gmin żydowskich*, selection, elaboration and foreword Monika Adamczyk-Garbowska, Adam Kopciowski and Andrzej Trzciński, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.

¹⁶ Príklady aktivít: Opätovné stretnutie Lublinčanov: <https://teatrnn.pl/lubliners/>; spolupráca s Netou Żytomirskou-Avidar na projekte Listy Heniovi <https://teatrnn.pl/henio/archiwum-dzialan/>; Saved Fates Memorial Mysterium: <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/misterium-pamieci-ocalone-losy-17-marca-2012/> (accessed 7 December 2022).

¹⁷ Príklady aktivít: Debaty pri bráne (The Gate Talks), séria online stretnutí s obyvateľmi Lublinu (Lublinskými Židmi): <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/brama-talks-lublin-memories-a-conversation-with-judy-josephs/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/brama-talks-henio-a-story-in-letters/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/brama-talks-a-bittersweet-discovery-and-the-voice-of-the-silence-project/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/dos-gesl-the-lost-heart-of-jewish-lublin/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/brama-talks-the-neshoma-project-conversations-with-poles-rescuing-jewish-memory/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/dos-gesl-the-lost-heart-of-jewish-lublin/>; <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/memories-of-lublin-and-the-war-a-conversation-with-rose-lipszyc/> (dostupné 7. decembra 2022).

odstránila, potom bude ťažké akceptovať a prijať miestne podujatie na pamiatku obetí holokaustu. Študenti by mali dokázať rozpoznať s tým spojené problémy a pokúsiť sa na základe zmyslu pre spoločný miestny osud na to zareagovať.

IV. Priestor na čítanie

Priestor je nosičom pamäti. Stojí za to mladých ľudí pobádať k tomu, aby sa na svoje bezprostredné okolie pozreli ako na miesto, ktoré nesie stopy hmotného aj nehmotného židovského dedičstva. Ak tam dnes v topografii mesta alebo dediny nie sú zachované židovské miesta pre modlitbu, obytné budovy alebo verejné zariadenia, tak ich možno nájsť v archívnych materiáloch: predvojnových mapách, fotografiách a miestnej tlači. Čítať o zmenách, ktorými isté miesto prešlo, študentom umožní objaviť jeho nový význam. Ak bol mestský park kedysi židovským cintorínom alebo na školskom ihrisku kedysi stála synagóga, mladí ľudia budú mať možnosť vstúpiť do dialógu tak s daným miestom, ako aj spomienkou na ľudí, ktorí ho vtedy spolu dotvárali. Židovská história je zároveň súčasťou miestnej histórie a nie je v opozícii k „našej“ histórii. Domy, kde kedysi bývali židovskí obyvatelia, majú dnes inú históriu vlastníkov, na ktorú sa tiež treba opýtať. Pravda o spoločnej, aj keď zložitej minulosti môže pomôcť mladým ľuďom zorganizovať informačnú spomienkovú akciu na mieste, kde žijú.¹⁸ Odkazujúc na náročnú prácu s pamäťou holokaustu riaditeľ Komunitného vzdelávacieho centra v Lexingtone (Lexington Community Education) Craig Hall povedal:

Čokoľvek zatlačáte, ono sa to vráti späť. Možno sa z toho vyvinie nejaká choroba alebo si musíte na to spomínať. Musíte mať v rukách prácu: výskum, písanie a celú tú duševnú prácu alebo prácu srdca. (Vďaka tomu) vytvárate priestor pre tie mená, tváre, spomienky a vytvárate miesto kam prídeme a pohneme sa z neho dopredu.¹⁹

¹⁸ <https://lexingtoncommunityed.org/> (dostupné 7. decembra 2022).

¹⁹ Webdoc: *Voices 4 Dialogue: Polish, Jewish, German Experiences*, Grodzka Gate – NN Theatre Centre, Lublin 2021. <https://teatrnn.pl/dialogue/web-documentary/> (dostupné 7. decembra 2022).

Zvuk v tichu. „Zvuk v tichu“ je medzinárodný interdisciplinárny vzdelávací projekt Európskej siete Pamäť a solidarita (European Network Remembrance and Solidarity).

Je určený študentom stredných škôl. V sprievode umelcov a učiteľov skupina mladých ľudí navštevuje miesta pamäti, kde sa prostredníctvom skúmania priestoru venujú vybraným témam, ktoré sú spojené s dejinami totalitných režimov v strednej a východnej Európe, a potom strávia niekoľko dní na umeleckých workshopoch. Projekt sa ukončí divadelným predstavením, ktoré účastníci pripravujú. Na obrázku: Záverečné predstavenie projektu „Zvuk v tichu“, ktoré sa uskutočnilo v pamätníku Denkort Bunker Valentin v meste Bremen v októbri 2019.

V. Aktívna pamäť

Podujatie pripomínajúce obeť holokaustu by malo byť hľadáním odpovede na otázku: Čo môžeme urobiť, aby sme priniesli svedectvo o existencii ľudí, ktorých zavraždili počas vojny a ktorí sú odsúdení na zabudnutie? Tomasz Pietrasiewicz navrhuje:

„Ten najjednoduchší spôsob, ako udržiavať tieto udalosti živé, je o nich rôznym spôsobom hovoriť. Každý, kto sa rozhodne povedať príbeh formou, ktorú si sám vyberie, príbeh oživí a on sa stane jeho správcom. Určitým spôsobom sa tým uskutoční akt adopcie pamiatky. Takto sa na ten adoptovaný, prijatý príbeh nikdy nezabudne.“²⁰

Ak je to príbeh s protagonistom alebo protagonistami, s ktorými sa mladí ľudia dokážu identifikovať, napríklad cez miesto svojho bydliska, podobný vek alebo osobné dilemy, budú ho odovzdávať svojimi vlastnými slovami a primeranými vyjadrovacími prostriedkami. Rozprávanie príbehu môže mať rôzne umelecké, paradivadelné, novinárske a online formy. Mladí ľudia sa budú radi zapájať do tvorby nástennej maľby, kresleného príbehu, interaktívnej mapy alebo videí, ktoré dajú na sociálne médiá, ak sa im ponúkne príbeh, ktorý budú chcieť porozprávať.²¹

Aby sme symbolicky zrekonštruovali identitu obetí holokaustu, stačí použiť jednoduché gestá, akými je čítanie ich mien, napísanie listu, ísť na spomienkový pochod na miesto masakry a položiť tam kamienok. Takýto individuálny akt pamäti má potenciál mladých ľudí transformovať z pasívnych prijímateľov udalosti na oddaných účastníkov. Umožní im to priblížiť sa ľuďom, ktorých osud chcú pripomínať, a vzbudiť skutočný súcit s nimi.

Craig Hall nám pripomína, aká je dnes práca s pamäťou dôležitá:

„História nám hovorí, že sa nestáva často, aby sa ľudia dobrovoľne vracali a robili túto náročnú prácu, pretože sa boja či hanbia, alebo si myslia, že to s ich terajšími životmi nemá nič spoločné. Ale pokiaľ to s ich terajšími životmi niečo spoločné má, je pravdepodobné, že sa to, žiaľ, znovu zopakuje.“²²

Partnera:

Redakcia obsahu textu: Urszula Bijoś | Preklad: Milica Hřebíčková |
Korektúra: Jana Vinterová

Financované Európskou úniou. Texty vyjadrujú názory a stanoviská autorov a nemusia odrážať názory EÚ alebo Výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani financujúci orgán nezodpovedajú za tieto názory a stanoviská.

Co-funded by
the European Union

²⁰ Pietrasiewicz, Tomasz, *Opowiadanie Świata Teatru NN*: <https://teatrnn.pl/opowiadanie-swiata/opowiadanie-swiata-teatru-nn/> (dostupné 7. decembra 2022).

²¹ Príklady aktivít: Dom pamäti: Príbeh rodiny Arnštajn: <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/dom-pamieci-historia-arnsztajnow/>; *Memories Give Life*: <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/mural-pamieci-graffiti-memories-give-life/>; *Orphanage Children: The Return* project: <https://teatrnn.pl/kalendarium/wydarzenia/dzieci-z-ochronki-powrot/>; Oral History. Adaptations: <https://teatrnn.pl/brama-edukacja/historia-mowiona-adaptacje/>

²² Webdoc: *Voices 4 Dialogue: Polish, Jewish, German Experiences*, Grodzka Gate – NN Theatre Centre, Lublin 2021. <https://teatrnn.pl/dialogue/web-documentary/> (dostupné 7. decembra 2022).